

19/20.12.70

Dames en heren,

Als je als partij na vier jaar aan het eind bent gekomen van een eerste pioniersfase en op het punt staat een geheel nieuwe periode te beginnen, dan is er voldoende materiaal aanwezig om een gehoor voor enige uren lang te leggen met een diepgaande analyse van wat er was, wat er gebeurd is en wat er komen gaat. Je zou best eens even alles op een rij willen zetten, al was het alleen maar om tot het heldere inzicht te komen, dat er net zo min regen is voor snorkende zelfgenoegzaamheid als voor het "vader is niet boos, vader is verdrietig"-gezicht. Een goed D'66-lid pleegt te ~~analyseren~~^{analyse}, wanneer hij het over zijn eigen partij heeft.

U heeft niets te vrezen. Een van de beste tekenen aan het begin van dit congres is, dat we nu al in tijdnood zitten. Iedere opkomende analyse-drift wordt door de congresvoorzitters in de kiem gesmoord en ze beginnen met mij. Ik heb van het hoofdbestuur precies een half uur gekregen om u

in een manipuleerbare toestand te brengen, omdat dat helaas toch onmogelijk is, zal ik mij maar beperken tot wat iedere middelmatige spreker hardnekkig enkele opmerkingen blijft noemen.

De kleine geschiedenis van D'66 loopt als een rood draadje door de veel langere, maar daarom zeker nog niet grotere geschiedenis van de Nederlandse binnenlandse partijpolitiek.

Als we ons toch veroorloven een vluchtige blik over de schouder te werpen, dan is dat niet uit melancholie naar de heroïsche wapenfeiten waarmee onze geboortegolf gepaard ging, maar om een antwoord te krijgen op wat de kernvraag is: wat is, gezien de doelstellingen van de partij, de functie van D'66 op dit moment in de Nederlandse politiek. Ik doe dit in telegramstijl.

Vier jaar geleden stonden ons een aantal gedachten voor ogen, maar drie daarvan sprongen er duidelijk uit. Zij vormden voor de kiezer de herkenbare

karakteristiek van D'66. Deze drie gedachten waren: Er moeten een andere staatsrechtelijke situatie komen, er moet een andere partij-politieke indeling van het elektorat komen, en er moet een andere mentaliteit van de politikus komen.

Voor alle drie gaven we aan, het een concreter dan het andere, wat we eronder verstonen. De duidelijkheid van deze karakteristiek was tevens de bron van het eerste misverstand, nl. dat de uiteindelijke doeleinden van D'66 lagen in - en beperkt bleven tot - een verandering van de vorm, van de formele uitwerping van de politiek. Voor velen waren wij aanvankelijk niet meer dan een handvol berijders van een paar staatsrechtelijke stokpaarden, die daarbij voortdurend een maximum snelheid overschreden, ~~de~~ intellectelen die meer in de procedure dan in de inhoud van de politiek hun inspiratie vonden.

Aan de vooravond van een nieuwe periode staande, geloof ik, dat we ons niet genoeg voor ogen kunnen houden, dat niet alleen de feitelijke ontwikkeling in de afgelopen periode deze redenering logenstrafft, maar dat van begin af aan onze werkelijke motiyatie is geweest, dat op politiek niveau niet meer de beslissingen werden genomen, die de samenleving van vandaag nodig heeft, dat in de politiek van alle dag, de structureel maatschappelijke problemen on-aangeroord bleven.

Alleen hebben we ons de vraag gesteld, waarom die beslissingen niet werden genomen, waarom de werkelijke problemen niet in de kern werden aangepakt, waarom regering en parlement steeds meer uit het zicht verdwenen van de gewone burger. En die vraag stellend kwamen we tot de konklusie dat de instrumenten van beleid, Kamer, regering politieke partijen grondig zouden moeten veranderen om weer aangesloten te raken op de samenleving zelf, zonder welke een adequaat hervormend beleid onmogelijk is.

Toen wij voor het districtenstelsel en de gekozen Minister-President kozen, was dat niet omdat wij dat een goed (of speel-goed) in zich zelf vonden, maar omdat wij meenden, dat ~~het~~ beleid ~~dat~~ wij wilden er in die verouderde bedding van staatsrechtelijke regels niet zou kunnen komen, omdat de besluitvorming noch de toetssteen van doelmatigheid noch die democratische controle kon doorstaan.

En toen wij ons sterk maakten voor een doorbraak naar nieuwe partijpolitieke verhoudingen en de ontploffingstheorie verkondigden, was het niet omdat wij elektoraal dynamiet als een (speel) goed in zichzelf zagen, maar omdat het evident was dat, zolang de kiezers door verouderde ideologische tegenstellingen verdeeld werden gehouden middels het 3-delig keuzepatroon van socialistisch, liberaal en konfessioneel daartussen in, die kiezers die het in wezen met elkaar eens zijn over een aantal oplossingen, elkaar niet zullen kunnen vinden, en als gevolg daarvan niet die consistente meerderheid kunnen vormen, waarop dat beleid, dat wij willen, zou moeten en kunnen berusten.

Zo was het vier jaar geleden en zo is het nu nog steeds. En als we een poging wagen de functie van D'66 te bepalen in het politieke Nederland van nu dan is het voor mij na vier jaar actieve politiek nog duidelijker dan in 1966, dat een wezenlijk onderdeel van die functie ligt in het sterk maken voor een doorbreking van ons staatsrechtelijk en partijpolitek bestel.

De eerlijkheid gebiedt te erkennen dat de vorderingen op het gebied van het staatsrecht aanzienlijk groter zijn geweest dan op het gebied van de partijpolitieke doorbraak.

Helaas moet zelfs gekonstateerd worden dat als gevolg van de partijpolitieke ontwikkelingen in slechte zin, de vorderingen op staatsrechtelijk gebied niet groter zijn geworden dan ze om

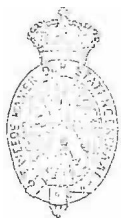
Immers, nadat het door de activiteiten van Hans Cruyters was gelukt om in de Staatscommissie langzamerhand een meerderheid om te krikken in

in onze richting, nadat deze gedachtengang vervolgens werd overgenomen door de Partij van de Arbeid, bleek zelfs dat in KVP-kringen sterk in deze richting werd gedacht. Geen wonder als men bedenkt dat van de 4 KVP-ers in de Staatscommissie niet minder dan 3, waaronder de voorzitter, zich onder de voorstanders hadden bevonden.

In het eerste ontwerp-Steenkamp werd dan ook de gekozen minister-president als een mogelijke oplossing met name genoemd door de meerderheid van het partijbestuur. In de geleidelijke ontmanteling van dit vooruitstrevend getint programma die vervolgens heeft plaatsgehad ten behoeve van de christen-demokratische samenwerking, is het voorstel tenslotte als een minderheidsgedachte voorlopig in een hoekje gezet.

Deze laatste strip-tease toont eens te meer aan hoe belangrijk het is dat D'66 zich blijft richten op die partijpolitieke doorbraak. De vorming van de christen-demokratische samenwerking

heeft een week geleden, 12 December, gestalte gekregen. Terwijl de achterban een ijzige stilte in acht nam, verklaarden de voormannen plechtig dat het een historische gebeurtenis was. Zij hebben gelijk.

Het is een daad van het verleden.

De laatste hand wordt gelegd aan de politieke copiering van het klassieke knusse Nederlandse huiskamerinterieur: het monsterachtig grote bankstel met de gemakkelijk fauteuil te rechter en te linker zijde. En terwijl de beste christen-politici in de ons omringende landen waar men ervaring heeft met christen-democratische monsterpartijen, zich suf zitten te pickeren hoe ze met goed fatsoen dat enorme bankstel de deur uitkrijgen, wordt het door onze christelijke

leiders als vrucht van jarenlange vernieuwings-
drang naar binnen gezwogd.

Toch geloof ik dat we er zelf niet te zwaar
aan moeten tillen. Ik moet nog zien dat zo'n
geheid anachronisme in deze tijd lang stand
kan houden. Hoewel we nu wel zullen moeten
aannemen dat de samenwerking voor volgende
verkiezingen een realiteit is, is zij weinig
overtuigend. Waarop die samenwerking berust,
weet niemand. In de persoonlijke sfeer wordt
een buitenstaander nauwelijks getroffen door de
warme vriendschap die van het gezelschap af-
straalt. Voorlopig is de strijd om het Catshuis
nog in volle gang en iedereen betwijfeld of ze
in staat zullen zijn voor de verkiezingen de
minimale duidelijkheid te verschaffen van een
gezamenlijke kandidaat-premier; laat staan de
keuze voor een andere partij.

In de zakelijk sfeer ligt er het gezamenlijk
kernprogramma. Op een enkel punt na staat er
geen onvertogen woord in. Je kunt er vele kanten
mee uit en dat is de bedoeling. In het KVP-kamp
vraagt men zich bezorgd af of het Steenkamp-

programma, zelfs in half ontklede staat, nog aan zijn trekken kan komen.

Maar juist omdat die christen-demokratische samenwerking, zich op zo weinig overtuigende en duurzame wijze presenteert, kunnen we geen enkelvoudig antwoord geven op de vraag, welke konklusie getrokken moet worden uit de uitkomst van het initiatief van het hoofdbestuur voor gesprekken aan de basis over een mogelijke samenwerking tussen KVP-PvdA en D'66.

Eerst iets over het initiatief zelf. Er zijn nogal wat misverstanden over geweest. Dat ligt voor een deel aan mij, omdat het me niet lukte om in 10 minuten voor de televisie alles in een keer uit te leggen, voor een deel ligt het aan het feit dat het een, wat reclamedeskundigen "een gekompliceerde boodschap" noemen, was.

Er waren nogal wat mensen die dachten dat D'66 de oude Room-rode coalitie wilde herstellen, zelf in het oude schip wilde gaan zitten en de ontploffingsgedachte had laten varen. Geen van drieën is waar.

In een laatste poging om een terug^{keer} van de huidige koalitie in konservatievere vorm en een daardoor verder vastroesten van de partijpolitieke verhoudingen te voorkomen, wilden wij aan de achterban van de drie partijen de vraag voorleggen in hoeverre zij het wenselijk zouden vinden dat de 3 partijen elkaar nog voor de verkiezingen zouden vinden, zo mogelijk met anderen, op een gezamenlijk programma, op een gezamenlijke mentaliteit, op staatsrechtelijke vernieuwing en op een gezamenlijke bereidheid om tijdens de rit te streven naar de vorming van een vooruitstrevende volkspartij. Alle vier hoofdpunten in de identiteit van D'66.

En vooral dat laatste is belangrijk, omdat een eventueel gelukken, de definitieve ontploffing van het partijbestel had betekend. Waarom in eerste instantie deze partijen?

Omdat de KVP en de PvdA de enige partijen zijn die een beetje aanspraak kunnen maken op het begrip volkspartij, omdat de combinatie van de drie volgens wetenschappelijke onderzoeken hoge ogen gooit bij de kiezers en meteen tot de

meerderheid kan leiden en omdat er, niet
zouwer in de top, maar onder de kiezers
van het katholieke volksdeel het meeste
beweging zit in vooruitstrevende zin.

We wisten dat de kans op slagen voor 1971
klein was. Maar we wisten ook, dat alleen
aan de hand van een concreet voorstel, vooral
bij de katholieke, maar ook bij de socialistische
kiezers, een bewustwording kan worden gewekt
van de verantwoordelijkheden en consequenties
voor het laten doorsudderen van de bestaande
situatie.

Een bewustwording die zowel op de dag van de
verkiezingen consequenties zou kunnen hebben
voor de dan tot stand gekomen CDU, alsook zou
kunnen doorwerken in de partijvernieuwing op
wat langere adem.

Het is in dit licht dat ons inziens het initiatief
niet geheel als afgesloten moet worden beschouwd.
U vindt de in de afdelingen opgedane ervaringen
in de uitgereikte nota.

Je staat soms raar te kijken. De gevallen waarin de gesprekken niet tot stand zijn gekomen blijken wat de oorzaken betreft, vaak ~~meer~~ ~~dan~~ zo interessant als de gevallen, waarin de gesprekken wél hebben plaats gehad.

In sommige gevallen blijkt de KVP alleen maar een partij te zijn van leiders en volgelingen, zonder een zelfbewuste basis. Daar staat tegenover dat in vele andere gevallen een aanvankelijk aarzelend enthousiasme, ook in onze eigen afdelingen, gaandeweg groeide, met als gevolg dat in vele afdelingen de gesprekken zelf nog in volle gang zijn. Men wil daar doorgaan, met name over de gedachte van een vooruitstrevende volkspartij in de toekomst.

Ik geloof daarom dat we de volgende conclusie moeten trekken: De gedachte dat binnen dit initiatief nog voor de verkiezingen deze samenwerking tot stand kan komen, kunnen we, tenzij er iets uitzonderlijks zou gebeuren, wel vergeten.

Dat is op zichzelf geen verrassing. Maar het is
evenzeer zo dat er iets, zij het op bescheiden
schaal, is losgeraakt dat bij de
verkiezingen zelf^{en} op langere adem daarna kan
doonwerken. En daarom lijkt het juist, dat in
het kader van onze opvatting van vernieuwing
van onderop, de gesprekken daar doorgaan,
waar dat mogelijk is.

In de fauteuils van het bankstel zitten de VVD en de PvdA zitten, beiden misprijzend starend naar de canapé; van de VVD valt ~~het~~ ~~gehoort~~ niet veel nieuws te melden. De liberalen staan er op nieuwe wegen, zeggen ze. Maar dat wordt pas een verdienste als die ook naar een andere bestemming leiden.

Van staatsrechtelijke vernieuwing willen ze niets weten en partijpolitiek nemen ze nog steeds het hooghartige standpunt in, en dat samen met de Partij van de Arbeid, dat er eigenlijk toch naar twee echte politieke ideologiën zijn die duidelijkheid verschaffen en dat zijn het liberalisme en het socialisme als elkaars antipoden. In het overigens op vele punten te onderschrijven artikel van de heer Den Uyl "De smalle marge van democratische politiek", vind je een verwijzing naar dezelfde gedachte. Hij zegt daar een paar aardige dingen over D'66 als vernieuwingsbeweging tussen PvdA en VVD in, over onze vruchtbare werking op het gebied van de democratisering, zegt hij dan, "buiten de democratisering," en dat

bedoelt hij alle sectoren van beleid, „leidt
het zoeken naar een eigen identiteit van D'66
meestal tot kunstmatigheid. Daar is eenvoudig
geen plaats voor D'66. Daar schuilt een
stukje tragiek in, maar dat verandert niets aan de
feiten“, aldus den Uyl. En daarmee zitten we
midden in de problematiek van een eventueel
stembusakkoord.

Want wat zegt den Uyl eigenlijk en Geertsema
evenzoer: Jullie D'66-ers mogen op een beperkt
gebied je eigen functie hebben, maar als
het gaat om de sectoren van beleid, om de
maatschappij zelf, dan zul je een plaatsje moeten
zoeken in een van de twee ideologieën.

En dat is nu precies wat we voortikken. Kijk,
het valt mij helemaal niet moeilijk om vast te
stellen dat vele malen overeenkomst is gebleken
en nog zal blijken tussen de standpunten en ook
mentaliteit van de Kamerfractie van de PvdA en
D'66. En op grond daarvan hoeft een samenwerking
in een volgend kabinet in het geheel niet uitge-
sloten te zijn. Maar zolang als de zaken zo word-
gesteld hebben we als partijen verschillende
doeleinden, juist met betrekking tot de indeling
van het electoraat, op langere termijn.

D'66 is niet koppelaar van samenwerking en ook niet benaerd om uit te spreken dat er in de PvdA heel wat meer vernieuwende krachten werkzaam zijn dan in de VVD en ook heel wat meer aanknopingspunten voor een gezamenlijk beleid, maar als we straks in februari onze definitieve keuze zullen maken tussen of geheel alleen de verkiezingen in, of met anderen de machtsvraag stellen, laten we dat dan doen aan de hand van de criteria, die in de ontwerp-resolutie van het Hoofdbestuur staan vermeld. Dat wil zeggen: een samenwerkingsverband in een parlementair kabinet alleen

- 1) als we de combinatie voor de verkiezingen aan de kiezers kunnen voorleggen;
als het de snelste weg is naar partij politieke en staatsrechtelijke vernieuwing;
- 3) als het beleidsplan voor een belangrijk deel beleid kan worden.

En als ^{aan} die drie voorwaarden niet kunnen worden voldaan: dan alleen de verkiezingen in, maar dan ook van te voren zeggen dat je de oppositie ingaat.

^{denken} ik
En ~~ik~~ geloof dat het juist is dat we met het beleidsplan in de hand in de komende maanden zullen nagaan of zo'n samenwerkingsverband mogelijk is. Zonder namen te noemen

van partijen, ook al geven de programma's en de mentale instelling van een aantal partijen weinig hoop. Het is een overleg dat mislukt door aanwijsbare verschillen van mening, dan geen overleg, op basis van vooringschroomheid.

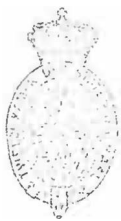
Over het belangrijkste dat ons vandaag en morgen zal bezighouden, het beleidsplan, ik kort zijn. U krijgt er straks nog nader over te horen.

Het is een essentieel onderdeel van een functie van D'66, waarover ik nog niet heb gesproken, het formuleren van een nieuwe inhoud van de politiek en van een nieuwe vorm. Het is geïnspireerd op twee gedachten: In de eerste plaats op de overweging dat je geen duidelijkheid schept in de politiek door alleen maar verlanglijstjes te maken. We hebben vier jaar achter de rug, waarin we van de andere partijen nooit iets anders te horen hebben gekregen dan dat we niet duidelijk waren, omdat we geen keuze deden en geen ideologie hadden.

En zelfs een programma. In dezelfde tijd namen ze punten van ons over in beleid of in woorden in hun programma. Vorig jaar heb ik in mijn congresrede in Amsterdam gezegd: Zij zijn wel de lasten die het recht hebben om ons te verwijten dat we onduidelijk zijn, maar indertijd naar onze eigen maatstaven gemeten, zijn we nog niet duidelijk genoeg.

We besloten toen een poging te doen voor de vervaardiging van een beleidsplan, van waaruit je of regeringsverantwoordelijkheid draagt of oppositie voert. Het gezicht van een moderne partij behoort niet meer te bestaan uit een optelsom van kreten en wensen, die gods-onmogelijk allemaal verwezenlijkt kunnen worden maar in een poging om binnen een setting van bepaalde economische vooronderstellingen aan te geven wat je wel en wat je niet kunt doen, welke offers je vraagt en welke dingen je ervoor toert doot, waar je beleidsaccenten liggen en vanuit welke gezichtshoek je het geld ~~verdelen~~ gaat verdelen. Die economische vooronderstellingen kunnen wisselen, de omstandigheden kunnen veranderen,

Maar je hebt aangegeven wat je staat, en dat relatieve beeld verandert niet. Wij moeten ons ervan bewust zijn dat dit een eerste poging is, met alle risico's van aanpak, dat we er geen heilige koe van mogen maken en ons zeker niet op de borst hoeven te kloppen. Maar tegenover hen, die ons onduidelijkheid verwijten moet mij toch van het hart dat ik nog geen enkele partij deze poging tot duidelijkheid heb zien doen. Ik zou zeggen: daar schuilt een stuwende tragie in, maar dat verandert niets aan de feiten.

De tweede gedachte waardoor de opstellers zich hebben laten leiden is dat het niet langer aan gaat een beleid op te zetten dat niet doelgeric is op wat de direkte bedreigingen zijn van onze zogenaamde welvaartsaanpak. We hebben ons afgevraagd wat de kernproblemen zijn waarmee onze en eigenlijk iedere welvaartsmaatschappij in de direkte toekomst wordt geconfronteerd: het probleem van de evolutie van de gesloten samenleving naar de open samenleving; het probleem van de leefbaarheid en nog name van

milieubeheer in onze open economie, en het probleem van de besturing van de technologische ontwikkeling.

Drie kerseverse, maar ineens acuut geworden problemen, waarover 5 jaar geleden nog niemand sprak, en waarover de ideologieën zich nog niet met hun standaardoplossingen hebben ontferrd.

Vanuit dit bewustzijn komen wij dat een aantal keiharde dingen moeten gebeuren, die ^{erz} ~~verschillen~~ onsymmetrisch zijn en tegen alle schenen aanschoupen.

Maar laten we in 's hemelsnaam doorgaan met de nood te hebben om die dingen bij de naam te noemen, die naar ons eer, geweten en inzicht moeten gebeuren, of het nu de bevolkingspolitiek betreft, of de kinderbijlag of de auto, wat dan ook. We ^{lezen} ~~moeten~~ niet onnooig ontactisch zijn, maar de veranderingen in het denken gaan snel en de gedachte dat de kiezers de waarheid niet pillen, als die niet aangenaam is, is een slechte ^{de lezingen met de} leidraad. In Tokio werd vorig jaar november een onderzoek gehouden, waaruit bleek dat 70% van de bevolking voor een eigen auto was

Vorige maand bleek dat percentage te zijn gedaald tot 30. Als je twee jaar geleden ook maar met een vinger rees naar de ongebreidelde economische groei van Rijnmond werd die afgebeten.

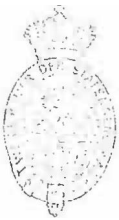
Totdat de gifvallen kwamen en de publieke mening op slag veranderde.

De vervaardiging van het beleidsplan is een bar moeilijk karwei geweest. Het was op zichzelf al lastig, maar het werd bijna onmogelijk door de depressie die het laatste jaar over de hele partij heeft gelegen. D'66 heeft, op de laatste maanden na, een slecht jaar achter de rug. Frustraties rond het beleidsplan, slechte congressen in Rotterdam en Haarlem, verkiezingen waarbij we met 2-1 wonnen in plaats van met 3 - 1, misnoedigheid in fracties, hoofdbestuur, werkgroepen, afdelingen, kortom in alles wat we rijk zijn.

Een dal van aarzeling en twijfel bij velen, van moedeloosheid bij sommige en zelfs bij enkelen van verbittering. Ik geloof dat we met zijn allen hard bezig zijn daar weer uit te klimmen, maar van zo'n terugblik valt allicht iets te leren.

Heel in het algemeen gezegd komt het hier op neer:
Omstreeks 1966 is een heel grote groep mensen
ineens met de Nederlandse politiek gaan bemoeien,
die dat niet eerder hadden gedaan. In 1966 vooral
meer ook daarbuiten. In jongerengroepen van andere
partijen, in allerlei actiegroepen. Ze kwamen
uit heel verschillende hoeken.

~~ruiker~~ bleken het over heel wat dingen eens.
Het bestel moest op de helling; het spinnrag
moest weg. Er was élan, en dat kerkte aanzienlijk.
Het sloeg aan. Het leek of het nieuwe bestel vlak
om de hoek lag. Nou dat viel tegen.

Het oude bestel was veel taaier dan iedereen
gedacht had in die tijd. En daardoor sloeg bij
velen de stemming om. Zo overdreven optimistisch
als ze over de mogelijkheid van snelle verbetering
waren geweest, zo overdreven pessimistisch werden
ze nu. En dat laatste soort overdrijving is
veel gevaarlijker dan het eerste.

Sommigen hebben daardoor de politiek weer verlate
anderen zijn vervallen tot het radicalisme van
het wereldvreemde soort, dat eigenlijk ook een
manier is om de politiek de rug toe te keren.
Anderen zijn romantisch gaan doen over de mooie
beginntijd, toen alles mogelijk bleek. Ook binnen
D'66 vind je dat.

Het is gek, het is allereerst net vier jaar geleden en toch hoor je hier en daar over die periode onze tijd praten of je heel oude mensen aan de gang hoort. Hoe zalig toen de jongenskiel nog de veelbelovende schouderstijjes gleed en iedereen nog van ons hield.

Dat gevoel mag begrijpelijk zijn, maar je schiet er weinig mee op. Je schiet trouwens evenmin op met de houding van: laten we die kindertachtigheden nou maar vergeten. We zijn volwassen geworden en moeten ons nu verder gedragen zoals een volwassen en ordentelijke politieke partij.

Techt kunst om zogenoemd jong en fris te zijn. Het is geen kunst om aangepast en door de wol gevord te zijn. Het is wel de kunst om onze opgedane ervaringen te gebruiken om iets nieuws tot stand te brengen. Dat is moeilijk. Er moet heel hard voor worden gewerkt, maar als ik zie hoe we de eerste klappen hebben opgevangen dan weet ik zeker dat het ons lukt.

Goed, we zijn er weer, niet alleen hier,

met zijn allen in het Koninkrijk, we zijn er ook
weer op de politieke kaart van Nederland.
Terug van een klein beetje weg geweest.